

vjetnih »dokaznih mjesta« (testimonia) koju su priredili prvi kršćani te je koristili u raspravama sa Židovima. A to se pak protivi tvrdnji na str. 95. gdje veli da kršćanske sredine nisu evanđeosko gradivo same stvarale nego su ga samo sačuvala i dalje prenosila — stvarali su ga pojedinci koji su djelovali unutar kršćanskih zajednica.

Knjiga je sadržajno veoma bogata i pri takvu sveobuhvatnu proučavanju postanka novozavjetne literature nije čudo ako je koja tvrdnja premalo produbljena i premalo usklađena. Izobraženi čitalac sam će znati tu manjkavost ukloniti, a laika pak to neće zavesti u zabunu. Zato smo vrlo zahvalni piscu i prevodiocu za ovu dragocjenu knjigu koja barem malo odmiče zastor da se može nazrijeti proces kroz koji je bujna Radosna vijest o spasenju prešla u mirnu riječ neumrlosti, jer *littera scripta manet*.

Francè Rozman

Albin Škrinjar, *TEOLOGIJA SVETOG IVANA*, Zagreb 1975. Izdao Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, Biblioteka *Theosis*, knjiga 3, strana 510.

Apostola i evanđelista Ivana obično nazivamo teologom a njegovo Evanđelje, teološko Evanđelje, ali tu riječ »teolog« ne rabimo u suvremenu smislu, jer Ivan nije teolog u smislu teološki stručnjak, nego je teolog u izvornom značenju, to jest čovjek koji govori o Bogu i o Božjim riječima.

Bogatstvo Ivanovih misli rasprostro je pred nas Albin Škrinjar, isusovac, profesor na isusovačkom Filozofsko-teološkom institutu u Zagrebu, u knjizi *Teologija svetog Ivana*. Knjiga je plod mnogogodišnjeg studija; ona je po stručnosti, pregledu i bogatstvu misli piščevo životno djelo.

Premda se pisac trudio da piše priprosto, jednostavno i živahno, knjiga ima izrazito znanstveni karakter; ne samo zato jer je sve brižno i točno argumentirano nego i zato jer su rasprave tako nanizane da

čitaoca spontano uvode u sve dublje razumijevanje Ivanove misli. U Predgovoru pisac kaže kako je knjiga nastajala. Dobar dio njena sadržaja već je ranije bio objavljen u obliku rasprava u časopisu *Verbum Domini* i *Bogoslovska Smotra*. Knjiga je stilski cjelovita te otkriva da pisac dobro poznaje Ivanovu misao. U Predgovoru na poseban način naglašava da se, pišući knjigu, nije obazirao na Otkrivenje (6,38), ali ne navodi razloge za takav postupak, nego samo spominje činjenicu da Otkrivenje treba posebno obrađivati. Ta me tvrdnja malo iznenađuje. Ako itko, a to mora svakako onaj koji proučava Ivanovu misao nešto sigurno reći o odnosu Otkrivenja prema drugim Ivanovim spisima. Teologija nekog pisca je uistinu dublje i sveobuhvatno poznavanje njegove teološke misli. U Otkrivenju možemo ustanoviti Ivanovu misao i stil, odnosno u Otkrivenju ima toliko »jezičnih i doktrinalnih sličnosti između IV. Evanđelja i Otkrivenja da s pravom i Otkrivenje uvrštavamo u Ivanove spise« (usp. W. Harrington, Uvod u Novi zavjet, 460), premda je istina da Otkrivenje u sadašnjem obliku nije napisao evanđelist Ivan i da je predmet Otkrivenja drugačiji nego predmet Evanđelja (predmet IV. Evanđelja je povijesni Isus, a predmet Otkrivenja proslavljeni Isus). Stoga je autorovo odlučno otklanjanje Otkrivenja previše tvrdo. Ta ipak se i on dosta često poziva na Otkrivenje, premda tvrdi da to čini samo neizravno, i to onda kad za dotičnu misao manjkaju dokazi u Evanđelju ili u poslanicama (usp. 153, 303).

Sadržaj i bibliografija nalaze se na početku knjige. Bibliografija obuhvaća skoro deset stranica. Navođenje izdanja Svetoga pisma je manjkavo, jer ne kaže koje izdanje upotrebljava nego samo godinu. Nestleovih izdanja već ima 24, a dvadeset i četvrto izdanje izišlo je godine 1960. Škrinjar navodi Nestleovo izdanje iz godine 1964., ali ne saznajemo koje je to izdanje, da li ponovljeno 24. ili već 25. izdanje. Ako se

služimo kritičnim izdanjem Svetoga pisma, uzimamo u obzir najnovije izdanje, jer pretpostavljamo da ono već sadrži inačice najnovijih pronađenih rukopisa. Škrinjar ne navodi prvo ekumensko izdanje Novoga zavjeta, *The Greek New Testament* iz godine 1966., a godine 1968. je izišlo već drugo popravljeno ekumensko izdanje novozavjetnog izvornika. Židovsku apokrifnu literaturu trebao bi pisac prvi put navoditi s cijelim naslovom a ne skraćeno kao 1 Hen., 2 Hen., Test. 12 Patr., Jub. (41), jer uistinu mnogi ne znaju kako se te knjige stvarno nazivaju.

U *Uvodu* pisac razlaže što je to biblijska teologija, a zapravo prikazuje povijest te discipline. Budući da je Ivanova teološka misao jedna od mnogih ideologija I. stoljeća po Kr., Škrinjar odmah u *Uvodu* analizira sve misaone tekovine Ivanova vremena, kako židovske (kumran, židovska apokrifna literatura, misao aleksandrijskog filozofa Filona) tako i poganske (gnosticizam, hermetizam, mandeizam). Proučavanje Ivanove misli i uspoređivanje s tuđim ideologijama pokazuje da je isključen izravan utjecaj poganskih izvora na Ivana, ali je velik utjecaj na Ivana izvršilo židovstvo i starozavjetna misao.

Škrinjar time pokazuje smjer svojeg istraživanja. Kad ustanovi Ivanovu misao, onda ju uspoređuje sa srodnim misaonim tokovima onoga vremena te pronalazi pojedinosti koje se nalaze samo kod Ivana. Takvo pronalaženje Ivanove izvornosti jest plod temeljitog poznavanja ne samo Ivanove misli nego i ostalih duhovnih gibanja onog vremena. Temeljito proučavanje poganske misli dokazuje da su one bile previše opterećene ljudskim zabludama te su samo maglovito i nejasno tapkanje za svjetlošću; samo su slutnja onoga što je kod Ivana činjenica. Ivanova je teologija visoko iznad njih; njegova je teologija objava. A to upravo pokazuje u svojoj knjizi Škrinjar. On dopušta da je svaki biblijski pisac duhovno pripadao vremenu u kojemu je živio. Mnogo toga što je

napisao saznao je iz svoje okoline, ali je onda kad je pisao bio nadahnut, pa je stoga sve što je on napisao riječ Božja.

Sadržaj knjige razdijeljen je na misaono zaokružene cjeline. Najprije raspravlja o Ivanovu poimanju Boga (53—102), potom o Kristu (103—165) i o Duhu Svetomu (169—215). Poglavlje o vječnom životu (220—293) obuhvaća sve vidike našega zbližavanja s Bogom. Slijede još poglavlja o sakramentima (299—378) i eshatologiji (381—443). Na kraju knjiga ima sažetak na njemačkom jeziku (447—456). Slijedi još kazalo svetopisamskih citata (459—477), kazalo imena i analitičko kazalo (478—510).

U vremenu kad se i na vjerskom području racionalizam sve više udomaćuje a čovjek je toliko usmjeren prema sebi samome i prema ovom svijetu, Škrinjarova je knjiga *Teologija svetoga Ivana* pravo duhovno osvježenje. Vodi nas k izvoru istinske duhovnosti, Svetom pismu. Kad bismo bolje poznavali Ivanove spise, ne bismo tako izvještačeno poimali i propovijedali vjerske istine. U spoznavanju Boga mi smo previše pod utjecajem grčke filozofije koja je uzvisivala ljudski razum od apoteoze, dok Ivan niti u Evanđelju niti u poslanicama nikada ne spominje razum. Za njega važi jedino ono znanje koje crpimo iz Objave. A glavni je nosilac Krist, povijesna osoba, koji nije nipošto sličan Hermesu Trismegistu, mitskoj osobi, nosiocu objave u hermetizmu. Ivan tako doživljeno pripovijeda o tome što je sam čuo od Krista, vidio i s njime doživio da njegovo svjedočenje ne dopušta nikakve sumnje (usp. 1 Iv 1,1). Prvotni je izvor spoznavanja Boga Sveto pismo a ne filozofija.

Knjiga ima i apologetsku vrijednost. Poznavajući misaone tokove 1. stoljeća po Kr., Škrinjar razlikuje Ivanovu misao od drugih ideologija. Proučivši sve pristupačne kumranske tekstove o Učitelju pravednosti, pobija tvrdnju da je Krist njegova kopija. Kumranski Učitelj pravednosti nema ništa zajedničko s onim

što Ivan pripovijeda o Isusu Naza-
rećaninu.

Točno uspoređivanje pojedinih istina Ivanove teologije s tvrdnjama poganskih ideologija više puta otkriva takvu srodnost, ako ne i istovjetnost mišljenja, da otkrivanje pojedinih nijansa već predstavlja pretjerivanje te čitalac dobija utisak kao da izvan Ivanova Evanđelja nema ništa vrijedna. I u nekim poganskim vjerovanjima izrazito dolazi do izražaja težnja za srećom u Bogu.

Pisac veli da »među najvažnije, već objelodanjene, kumranske rukopise spadaju *Pravila sekte* (IQS), *Himni* (IQH), *Rat sinova svjetla sa sinovima tame* (IQM) ...« (40), a ne spominje svetopisamske kumranske rukopise kao *IQIz*, *IQIz^b* ..., koji su bez sumnje najvažnija baština Kumrana. Ta Kumran je postao poznat i zanimljiv upravo zbog otkrića svetopisamskih rukopisa. Od svetopisamskih rukopisa pisac spominje samo Habakukov komentar (IQpHab), a to je samo komentar Habakukova proroštva.

Šteta što pisac dragocjene navode crkvenih otaca Augustina, Jeronima i drugih svjedoka (Seneka, »Humani generis«) navodi na latinskom jeziku. Moramo uzeti u obzir činjenično stanje te računati s time da mnogi čitaoci knjige latinski slabo razumiju te ne mogu te citate na latinskom shvatiti. Bilo bi zato bolje da je pisac te navode preveo na hrvatski a ispod teksta stavio izvorni latinski tekst. Grčke riječi većinom piše grčkim slovima, ali ne uvijek (280, 281, 402), što nije dosljedno te donekle zbunjuje. Neke je srodne izraze premalo protumačio. Ivan upotrebljava sad glagol *πεμπω* sad *αποστελλω*; mi oba glagola prevodimo s »poslati«, ali u Ivanovoj je terminologiji u tim izrazima prilična razlika. Kakva razlika, iz knjige ne saznajemo.

U knjizi je više puta izvorna Ivanova misao teško razumljiva. Ivan naginje k simbolizmu. I događaji koje spominje imaju dublje značenje. Kakvo? To ne saznajemo tako lako, nego moramo to otkriti iz kon-

teksta ili iz cjelovite Ivanove koncepcije. Što znače npr. »krv i voda« što su potekli iz probodena boka Isusova (usp. Iv 19, 31—37)? Škrinjar ispravno ustanovljuje da se radi o simbolizmu. Ali kakvu simbolizmu? Sakramentalnom. Zašto bismo u krvi vidjeli euharistiju a u vodi krst? To Škrinjar ne razlaže, premda bi upravo to mnoge veoma zanimalo, možda više nego ono nabrojane mnogih tumača od kojih se Škrinjar distancira te, inače sjajno argumentirano, razlaže svoje mišljenje.

Knjiga sadrži toliko izvornih, kristalno čistih biblijskih istina i spoznaja da je vrijedna za čitanje i za razmatranje.

Francè Rozman

I. Golub, *DUH SVETI U CRKVI*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost (Teološki radovi 3) 1975, 94 str., 60 Din.

Golubova knjiga ima dva dijela: I Neki pneumatološki aspekti Novog zavjeta (7—66); II Pneumatološki aspekti nekih teoloških definicija Crkve (67—86). Od priloga u prvom dijelu jedan je god 1965. bio objavljen na latinskom u sada već ugaslom rimskom časopisu *Verbum Domini*, dva u BS (1967. i 1971.), jedan u *Spectrum* (1971). Prvi je dio egzegeza glavnih mjesta u evanđeljima o Duhu Svetom. Počinje Isusovom propovijedu u Nazaretu u kojoj se on predstavio kao Duhom pomazani Sluga Jahvin iz Izaije (Lk 4, 16—21; usp. Iz 61, 1—2; 58, 6). O »pomazanosti« Isusa Duhom Svetim autor govori i u drugom dijelu, ali sam izraz ne tumači niti obrađuje ono mjesto iz Petrova govora u Kornelijevoj kući gdje se Isusova pomazanost Duhom Svetim dovodi u vezu s njegovim krštenjem i javnim djelovanjem (Dj 10, 38).

Zatim slijedi detaljna egzegeza Iv 3, 34 (str. 11—21) gdje se tumači Isusova izreka da on daje Duha vjernicima bez mjere. Iz Isusova razgovora sa Samarijankom vrlo kratko je protumačena izreka o klanjanju Ocu u Duhu i Istini. Četvrto evanđe-